

POLITICKÁ GEOGRAFIE

2. přednáška
Geopolitika – úvod
Německá geopolitika
(verze na web)

Geopolitika (*Geopolitics*)

- význam pojmu se měnil v čase
- význam pojmu je různý podle kontextu

Geopolitika – geografické pojetí

- nejasná definice, buď
- ... disciplína zabývající se vztahem mezi politickými jevy a procesy a geografickým prostorem
- resp.
- ... teoretická koncepce pokoušející se popsat zákonitosti pohybu moci a síly v prostoru
- případně
- ... způsob analýzy politických problémů upřednostňující teritoriální souvislosti

Geopolitika – „přírodovědecké“ pojetí

- ... pavěda, resp. pseudověda, geografická koncepce, jejímž základem je geografický determinismus (vulgární geografismus)

Geopolitika – žurnalistické pojetí a pojetí v praktické politice

- ... totéž co „světová politika“ příp. „politická geografie“
- ... geopolitický = „velmocenský“ nebo postě „mocenský“
- ... často jen pomocné slovo bez zřejmého významu zdůrazňující nebo zesilující vlastní tvrzení
(... geopolitický = „důležitý, významný“)

Členění geopolitiky ...

... z hlediska prostoru, pro který se aplikuje:

- **vnější geopolitika** (zkoumá vztahy mezi státy)
- **vnitřní geopolitika** (*inner geopolitics*, zkoumá vztahy uvnitř státu)

Členění geopolitiky ...

... podle prostorového měřítka:

- **globální geopolitika** (zkoumá vztahy na globální úrovni, hráči jsou mezinárodní organizace a globální velmoci)
- **makroregionální geopolitika** (na úrovni skupin států – regionální mezinárodní organizace, konfesní společenství)
- **státní geopolitika** (na úrovni státu)
- **regionální a lokální geopolitika** (menší územní celky)

Členění geopolitiky ...

... podle formy (N. S. Mironenko):

- **praktická geopolitika** slouží k „aplikaci“ geopolitiky při:
 - formulování národních / státních zájmů
 - identifikaci vnějších hrozeb národa / státu
 - reakci na hrozby.... má často ideologický nebo nacionální akcent v obsahu a závěrech
- **akademická geopolitika** slouží k formulování všeobecných zákonitostí (nezatížených „původem autora“)

Geopolitika a politická geografie

- vzhledem k nejednotnosti definice různá pojetí
- do 1945: synonyma
- poté: nějakou dobu „něco, co do politické geografie nepatří“
- nyní trochu s nadsázkou:

Politická geografie vidí stát z hlediska prostoru, geopolitika prostor z hlediska státu.

(K. Haushofer)

Hlavní etapy vývoje geopolitiky

- Německá geopolitika (*Geopolitik*)
- Anglosaská geopolitika
- Nová geopolitika

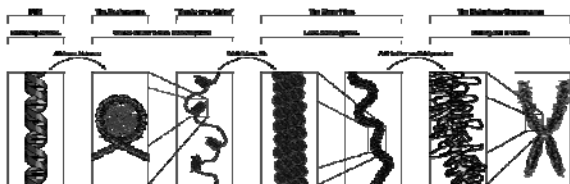
Předgeopolitické práce

svým způsobem všechna geograficky deterministická díla, namátkou:

- Bible (13. kapitola Genesis)
- antická díla Hérodotova, Hippokratova, Strabónova
- **Charles-Louise Montesquieu**: *De l'Esprit des lois* (1748)
- **Georg W. F. Hegel**
- **Immanuel Kant**
- **Alexander von Humboldt**
- **Karl Ritter**

Odbočka: Myšlenkové pozadí prvních geopolitických prací

- nejasný podíl dědičnosti a vlivu prostředí na vlastnosti jedince

Odbočka: Myšlenkové pozadí prvních geopolitických prací

- prostor byl reálná překážka v pohybu

Odbočka: Myšlenkové pozadí prvních geopolitických prací

- „nepřátelé“ byli fyzicky odděleni

Odbočka: Myšlenkové pozadí prvních geopolitických prací

- dnes už mnohé z toho neplatí
 - anizotropní prostor
 - zánik klasických frontových *linií*, apod.

Geografický determinismus

- představa, že charakter **socioekonomické geosféry** je úzce příčinně spjat s vlastnostmi **fyzickogeografické sféry**
- proto můžeme například z vlastností prostředí odvodit charakter hospodářství, ale i fyzické, psychické a charakterové vlastnosti obyvatelstva

Z knihy

Král, Jiří (1946): Zeměpis člověka

*Tam příroda a spolu i jiné síly vytvořily z člověka bytost podnikavou, pracovitou, energickou a zdravou, tu bytost lenivou s duší až zatemnělou, osudově vyčkávající běh věcí, tam zdravou, statnou, silnou, tu vyzáblou, nemocnou, slabou, tam výbojnou, tu podléhající nadvládě jiných, tam veselou, tu smutnou, tam v pravém slova smyslu žijící, tu vegetující. Někde jako by příroda shrnula až nadbytek svých darů k vyvolené ethnické skupině, jinde však zase jako by skoupě a nerada poskytla zbytečky toho, co udělila jiným až v přehojné míře. A přitom všude zachovává onen **dravý životní zákon, podle něhož jest život bojem od vzniku až do zániku, v němž vítězí jen silný.***

(str. 10–11)

Z knihy

Al-Kaddáfí, Muamar (1990): Zelená kniha

*Černá rasa je nyní ve velmi zaostalé sociální situaci. Taková zaostalost však napomáhá získání početní převahy černých, protože jejich nízká životní úroveň je uchránila před poznáním způsobu kontroly porodů a plánování rodiny. Rovněž jejich zaostalé společenské tradice jsou důvodem, proč tu není omezováno manželství, což vede k jejich neomezenému rozmnožování, zatímco populace ostatních ras se snižuje vlivem kontroly porodů, omezování počtu manželství a pokračující zaměstnaností. Na rozdíl od černých, **kterí jsou ve svém stále horkém podnebí leniví.***

(str. 141–142)

Z webu

... nejmenované křesťanské stránky, 2007

I když to dnes zní nepopulárně, protože takzvaný geografický determinismus, je mezi teoretiky všech oborů na indexu, rozhodující je klima. (Klima ovšem ignorujeme důsledně; raději si usolíme k smrti všechny stromy u silnic, než bychom třeba jen zauvažovali o možnosti omezení provozu v zimě...) Ale proč asijské země položené v mírném a subtropickém pásmu dosáhly tak rychle tak velkého rozvoje? Evropa se jim kdysi posmívala, a dnes se jim klání... Úplně jinak se pracuje v podnebí jako je naše, než ve vedru, kde každý pohyb je bolest a dlouhodobější fyzická námaha už ohrožuje život...

Německá geopolitika

Geopolitik

Slepá ulička německé geopolitiky

- organická teorie státu
- rasové teorie

Friedrich Ratzel (1844–1904)

- **Anthropogeographie** (1882 a 1891)
- **Politische Geographie** (1897)
- **Der Lebensraum** (1901)

Hlavní teze:

- sociální darwinismus a geografický determinismus
- **stát je biologický organismus** nižšího typu
 - agregátní organismus, který drží pohromadě morální a duchovní síly
- zákony prostorového růstu státu
 - neustálé soupeření se sousedy o geograficky cenné oblasti (organismy bojují o přežití, státy o životní prostor)
 - Principem vztahů je tedy **boj o prostor** (*Kampf um Raum*)
- teorie **životního prostoru** (*Lebensraum*)
- některé státy jsou **reálné velmoci** (*Weltmacht*)

Vlastnosti státu:

- vlastnosti státu jsou kombinací charakteru
 - národa (*Volk*)
 - půdy (*Boden*), tj. fyzickogeografických předpokladů
- Z FG vlastností jsou rozhodující:
 - Rozloha
 - Poloha a hranice
 - Půda a vegetační kryt
 - Relativní geografická poloha

Životní prostor (*Lebensraum*)

- ❑ nikdy neuvedl definici (ani v knize *Lebensraum*)
- ❑ stát usiluje ve svém růstu o získání politicky cenných oblastí
- ❑ státy mají tendenci vrůstat do přirozeně uzavřených prostorů (např. povodí), tento sklon může být uspokojen pouze v hranicích světadílů

Reálná velmoc (*Weltmacht*)

- ❑ (velikostní) hranice, která zajišťuje státu bezpečnost před sousedy
- ❑ v praxi 5 mil. km²

Rudolf Kjellén (1864–1922)

- ❑ ***Staten som livsform***
(1916, německy 1917)

Hlavní teze:

- doslovné chápání Ratzelových analogií
- Stát je smyslově rozumná bytost, organismus vyššího řádu („tělo“ je území, „duše“ je obyvatelstvo)
 - má zvláštní druh rozumu a vůli k moci
 - vede permanentní boj o svou existenci
- Státy podléhají biologickým procesům (růst, stárání, choroby)
- Vztahy států se řídí zákony přírodního výběru, nevyhnutelné jsou konflikty

Vlastnosti

státu-organismu určuje:

- **území** (*Reich*)
 - kombinace (životního) prostoru (*Raum*) + výhodnosti polohy z vojenského hlediska
 - **obyvatelstvo** (*Volk*)
 - **hospodářství** (*Haushalt*)
 - hlavně míra soběstačnosti (autarkie je výhodná)
 - **sociální a kulturní systém** (*Gesellschaft*)
 - **vláda** (*Regierung*)
- ... později přidal i:
- kumulativní **psychologická síla národa**

Tomu odpovídá 5 (6), vědních disciplin

- **Geopolitik** (fyzickogeografický základ) první použití pojmu geopolitika
- **Demopolitik** (obyvatelstvo)
- **Oekopolitik** (hospodářství)
- **Soziopolitik** (sociální a kulturní systém)
- **Kratopolitik** (vláda)
-
- **Ethnopolitik** (psychologie národa)

Geopolitika je podle něj tedy ...

... věda o státu jako geografickém organismu

ta pak zkoumá hlavně 3 aspekty státu:

- politické okolí státu, hlavně tlak okolí na stát (**Topopolitika**)
- tvar státu, přičemž ideální je kruh (**Morfopolitika**)
- fyzickogeografické vlastnosti území státu (**Fyziopolitika**)

Velmoci

- jsou určující pro světový vývoj
- 2 typy:
 - světové (Británie, USA, Rusko, Německo)
 - velké (Francie, Itálie, Rakousko-Uhersko, Japonsko)

Území je důležitější než obyvatelstvo

- ztráta obyvatelstva (emigrace, válka) nemusí mít pro stát negativní následky
- ztráta území je ale má vždy

Války jsou ...

... nástroje pokroku lidstva, které odstraňují zestárlé a nemocné státy

Karl Haushofer (1869–1946)

časopis

- *Zeitschrift für Geopolitik* (1924)

několik knih:

- *Grenzen in ihrer geographischen und politischen Bedeutung* (1927)
- *Geopolitik der Pan-Ideen* (1931)
- *Weltpolitik von heute* (1934)

Německo po první světové válce ...

- územní a demografická redukce
- ztráta kolonií
- živná půda pro „vědecký revanšizmus“
 - upnutí se na ideu státu jako sociálního organismu a jeho boje o prostor
- velká odezva geopolitiky v „praktické politice“ ...
- ... a zároveň velká snaha geopolitiků ovlivňovat praktickou politiku:

... nebylo v nejlepší kondici

Je třeba, aby všechny složky národa chápaly jednotně a rozhodně, že životní prostor, který má Německo dnes, nestačí a jeho hranice jsou neudržitelné. Německý národ si s přispěním geopolitiky musí uvědomit stísněnost prostoru.

K. Haushofer

Haushofer se zaměřil na ...

- **životní prostor** (*Lebensraum*)
- **hranice** (*Grenze, Volksgrenze*)
- **panregiony** (*Pan-Regionen*)
- **soběstačnost** (*Autarkie*)

Životní prostor (*Lebensraum*)

- z hlediska potřeby životního prostoru jsou 2 druhy národů:
 - **Statické národy** (na nebo za vrcholem demografického rozvoje, bez vůle expandovat ⇒ na hranici úpadku)
 - **Dynamické národy** (početně rostou ⇒ potřebují k svému rozvoji nový životní prostor)
- dynamické národy získávají potřebný prostor válkami
- životního prostoru není „dost pro všechny“

Hranice (*Grenze*) ...

- ... jsou odrazem permanentního bojového pole, místem, kde národy osvědčují svoji zdatnost
- bezkonfliktní hranice jsou naprosto výjimečné

Soběstačnost (*Autarkie*)

- cílem šíření státu je získání takových oblastí, které mu zajistí soběstačnost, tj.:
 - (zemědělsky) úrodné oblasti
 - zdroje nerostných surovin

Panregiony (*Pan-Regionen*)

- Panregiony jsou transkontinentální bloky spojené
 - ekonomicky (jsou hospodářsky soběstačné, nezávislé na ostatních panregionech)
 - ideologicky (dominují jim *pan-ideje*)
- státy si konkurují životním prostorem (pouze) v rámci jednoho panregionu, ne přes jeho hranice

Vnitřní struktura panregionu

- Jádru (sever)
 - jádru dominuje 1 světová velmoc (USA, Rusko, Německo, Japonsko)
- Periférie (jih)

Haushoferova teorie globálních panregionů

